

Рассмотренный договор о спортивной деятельности направлен на обеспечение футбольным клубам первоочередного права заключать первые профессиональные трудовые договора с собственными воспитанниками. В таком случае футбольные клубы заинтересованы в подготовке и воспитании собственных талантов, потому что существующая система защищает их от потери времени и ресурсов, вложенных в игрока, что, фактически, обеспечивает максимальную возвратность инвестиций клуба, вложенных в процесс подготовки.

Список бібліографічних посилань

1. Регламент всеукраїнських змагань з футболу серед команд дитячо-юнацьких спортивних закладів сезону 2017/2018 років футболістів // ДЮФЛУ: сайт. URL: <http://duflu.org.ua/index.php/novini-ligi/1713-vikonkom-gs-dyuflyu> (дата звернення 14.04.2018).

3. Що і як потрібно змінити в українському футболі. Концепція Ігоря Дедишина // Tribuna.com: сайт. URL: <https://ua.tribuna.com/tribuna/blogs/trezvost/892134.html> (дата звернення 14.04.2018).

4. Муллер А. Б. Физическая культура студента : учеб. пособие. Красноярск : Сибир. федерал. ун-т, 2011. 172 с.

5. Регламент Всеукраїнських змагань з футболу серед команд клубів Української Прем'єр-Ліги сезону 2017/18 // Українська Прем'єр-Ліга : сайт / Об'єднання професіональних футбольних клубів України «Прем'єр-ліга». URL: https://www.upl.ua/uploads/1707/N6qGptcR6g_e3Ow-UliOHIThv2s4jbPo.pdf (дата звернення 14.04.2018).

Получено 13.04.2018

УДК 347.191.1

Валентина Григорівна Жорнокуй,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7706-8538>

ВИНА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: СУЧАСНИЙ ЕТАП ВИВЧЕННЯ

Нині вчені-правники не піддають сумніву той факт, що, будучи суб'єктом цивільного права юридична особа має здатність самостійно нести цивільно-правову відповідальність, що закріплено у ст. 96 ЦК України. Право надає юридичній особі відому сферу діяльності, визначає для неї мету і відкриває можливості для її досягнення, відповідно ця мета може досягатися як правомірними, так і протиправними способами та засобами. Наділення юридичної особи правами і обов'язками невідворотно тягне можливість зловживання правами і невиконання обов'язків, що перешкоджає здійсненню прав та досягненню інтересів інших учасників цивільних відносин.

Відомо, що цивільно-правова відповідальність суб'єкта, в т. ч. і юридичної особи, настає за умови існування сукупності обставин (підстав, умов), що отримали назву складу цивільного правопорушення. У складі останнього вина є одним із елементів¹, необхідних для покладення цивільно-правової відповідальності, якщо інше не передбачено законом.

¹ Існує думка, що основою у цивільному правопорушенні є вина [1, с. 211].

Питання вини, а точніше – теоретичного осмислення цієї категорії щодо юридичних осіб, викликало широку дискусію серед юристів. Всю чисельність висловлених поглядів загалом можна звести до двох концептуальних підходів.

Перший (*психологічний*) становлять погляди тих вчених, які розуміють вини як «психічне відношення особи до своєї протиправної поведінки». Таке розуміння вини може бути застосоване як до фізичних, так і до юридичних осіб (М. М. Агарков, О. С. Іоффе, І. С. Канзафарова, Г. К. Матвєєв, В. А. Ойгензіхт та ін.). Наведений підхід отримав низку критичних зауважень, оскільки говорити про «психічне ставлення» юридичної особи – щонайменше некоректно [2, с. 55; 3, с. 15]. Однак на думку прихильників психологічного підходу діяльності юридичної особи так чи інакше виражається через дії людей: рішення органів, правочини представників, дії учасників і працівників. Психічне ставлення цих людей і варто визнавати змістом вини юридичної особи.

В юридичній літературі зазначається, що головний недолік психологічної теорії вини полягає у тому, що, визначаючи вини як психічне ставлення, її представники фактично ототожнюють поняття вини правової з поняттям вини, як воно розуміється у психології, тобто імплементують взятє із психології поняття вини-емоції (ставлення) з притаманним йому суб'єктивізмом у категоріальний апарат правової науки. Інакше кажучи, формулою «вина – це психічне ставлення до скоєного» поставлено знак рівності між виною *juris* і виною *psychological*. Але психологічне поняття вини через імпліцитну суб'єктивність не придатне для права. Покладати на особу відповідальність за принципом вини, коли розуміти вини як психічне ставлення, – означало б ставити застосування відповідальності в залежність від того, чи вважає сам порушник свою поведінку такою, що заслуговує на докір [4, с. 30–31]. Крім того, на думку В. Д. Примака, визначати вини як психічне ставлення – суперечить функціям цивільно-правової відповідальності, яка не передбачає ані оцінки особистості правопорушника, ані покарання його як особи, а натомість спрямована винятково на відшкодування шкоди, завданої кредитором за рахунок суб'єкта відповідальності [2, с. 55].

Другий підхід у розумінні вини юридичної особи становить «*поведінська теорія*» (М. І. Брагіньський, В. В. Вітряньський, Є. О. Суханов, Н. В. Козлова, М. М. Хоменко та ін.), за якою для визначення вини використовується абстрактна модель очікуваної поведінки у конкретній ситуації розумного і добросовісного учасника майнового обороту. Таке розуміння вини ґрунтується на формулюванні того, що особа визнається невинуватою, якщо за умови того ступеня турботливості та обачності, яка від неї вимагалась за характером зобов'язання та умовам обороту, вона здійснила всі заходи належного виконання зобов'язання. Такий підхід дає підстави вести мову про те, що категоріями, що визначають вини та її форми, є розумність та обачність. Причому до уваги береться певний їх ступінь, що має відповідати характеру конкретного зобов'язання, умовам обороту, за яких має місце виконання такого зобов'язання, а також врахування тієї обставини, які заходи були зроблені для належного виконання зобов'язання [5, с. 296–297].

Визначення вини вітчизняними прихильниками поведінкового підходу, у переважному ступені, дається через ст. 614 ЦК України, за якою особа є невинуватою, якщо доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Отже, робиться висновок, що вина – це *невжиття* особою всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання [6, с. 47; 7, с. 87]. При цьому Б. П. Карнаух дещо уточнює наведену позицію, зазначаючи, що правильне визначення, як воно логічно слідує зі ст. 614 ЦК України, є таким: вина – це невиконання особою хоча б одного із залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання [4, с. 39].

Критерій встановлення вини явно змістився до оцінки використання боржником можливості попередження порушення і обмеження його об'єму [8, с. 382]. Для вчинення цивільно-правового делікту, що тягне відповідальність юридичної особи, також вимагається, щоб він був вчинений належним органом, який діє відповідно до належних повноважень і в належній формі. Інші дії слід кваліфікувати як вчинені індивідами, які беруть в них участь, але не як дії самої юридичної особи. Таким чином, оскільки через органи діє сама юридична особа, то будь-який делікт за її участю породжує для неї обов'язок відшкодування шкоди як відповідальність за власну вину [9, с. 16].

Проте останнім часом активно обговорюється питання розширення відповідальності учасників юридичних осіб (особливо це стосується підприємницьких товариств), за рахунок покладення на них додаткової (субсидіарної) відповідальності як наслідок завдання самій юридичній особі та її кредиторам збитків внаслідок прийняття наперед збиткових рішень (чи-то мажоритарним учасником під час проведення загальних зборів, чи-то посадовими особами виконавчого органу або наглядової ради, які у переважній чисельності призначається мажоритарним учасником) [10–12]. Прикладами наведених обставин є закріплення у законодавстві додаткової (субсидіарної) відповідальності учасників та членів органів управління юридичних осіб, а саме: у ч. 6 ст. 126 Господарського кодексу України (субсидіарна відповідальність холдингової компанії за зобов'язаннями корпоративного підприємства) та ст. 58 Закону України «Про банки та банківську діяльність» (цивільно-правова відповідальність пов'язаної з банком особи за порушення вимог законодавства про здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, або доведення банку до неплатоспроможності).

У тих випадках коли вина є обов'язковою умовою цивільно-правової відповідальності виникає питання: як можна притягти особу до такої відповідальності (навіть субсидіарної) без її вини, адже у такому випадку буде відсутнім склад правопорушення (де вина є обов'язковим елементом).

Специфіка юридичної особи як штучного суб'єкта полягає в тому, що від її імені у цивільних правовідносинах виступають конкретні фізичні особи. Тому значна частина правників вважає, що вина юридичної особи завжди є виною людей і не може бути нічим іншим, та намагається розкрити поняття вини юридичної особи з позицій встановлення її «людського субстрату», будь-то керівник, адміністрація, окремі посадові особи чи прості працівники, трудовий колектив у цілому. Зважимо, що вина юридичної особи як суб'єкта цивільної відповідальності може проявлятися у формі: 1) вини її органів (ч. 1 ст. 92 ЦК України); 2) вини її учасників (ч. 2 ст. 92 ЦК України); 3) вини її працівників чи посадових осіб, які не є органами юридичної особи і виконують свої трудові функції.

Перетворення юридичної особи водного із учасників майнового обороту також сприяло знеціненню критерію вини як необхідної умови цивільно-правової відповідальності. Вина є певним психічним станом особи, її відношення до своєї поведінки і її результатів. Як підстава відповідальності вина має сенс лише тоді, коли можна вплинути на мотиви поведінки людини. Тому вина юридичної особи має враховуватися при встановленні відповідальності, якщо є можливість встановити ту людину чи тих людей, які, діючи як органи, представники або робітники юридичної особи, порушили чи сприяли порушенню юридичною особою договірному зобов'язання, завдали майнову шкоду іншим учасникам цивільного обороту. Встановити ж конкретних осіб, дією чи бездіяльністю яких були порушені суб'єктивні права інших учасників обороту, часто буває досить складно або неможливо. Проте навіть якщо ці особи і визначені, вони, за загальним правилом, не несуть майнову відповідальність перед особою, якій завдано шкоду. Вони будуть відповідати

перед юридичною особою за порушення своїх посадових, трудових обов'язків. Має місце свого роду трансформація відповідальності юридичної особи у відповідальність посадових осіб і працівників цієї юридичної особи. При цьому виникає питання про винуватість відповідних фізичних осіб, але вже в іншій площині.

Наведені обставини залишають відкритим питання про можливість визнання наявності вини юридичної особи та зумовлюють потребу у перегляді окремих, здавалося б непорушних, догм цивілістики з цього питання.

Список бібліографічних посилань

1. Камышанский В. П., Карнушин В. Е. Гражданское правоотношение: социально-психологический аспект. М. : Статут, 2016. 222 с.
2. Примак В. Д. Вади і переваги основних теоретичних концепцій цивільної вини. *Юридична Україна*. 2006. № 5. С. 54–58.
3. Хоменко М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та (або) службовими особами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2013. 20 с.
4. Карнаух Б. П. Вина як умова цивільно-правової відповідальності : монографія. Харків : Право, 2014. 224 с.
5. Гражданское право : актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. М. : Юрайт-Издат, 2008. 993 с.
6. Отрадна О. Поняття та форми вини як умови деліктної відповідальності у цивільному праві. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 46–50.
7. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2. С. 80–88.
8. Басин Ю. Г. Избранные труды по гражданскому праву / сост., вступ. ст. И. П. Грешникова. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. 591 с.
9. Ем В. С., Козлова Н. В., Селяков Н. Ю. Неугасимая лампада // Об юридических лицах по римскому праву / Н. С. Суворов. М. : Статут, 2009. С. 3–22.
10. Жорнокуй Ю. М. Доктрина «проникнення за корпоративну вуаль»: основи вчень. *Форум права*. 2016. № 3. С. 75–81. URL: http://nbuv.gov.ua/f-j-pdf/FP_index.htm_2016_3_15.pdf (дата звернення: 19.03.2018).
11. Махінчук В. М. Зняття корпоративної вуалі. Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. 165 с.
12. Спасибо-Фатеева І. В. Про концептуальні зміни в підходах до відповідальності акціонерів та посадових осіб господарських товариств. *Право і суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 124–132.

Одержано 25.03.2018

УДК 347.511

Богдан Петрович Карнаух,

асистент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1968-3051>

ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК: ДИЛЕМА ДВОХ МИСЛИВЦІВ

У рамках проблематики деліктної відповідальності чи не найбільшою загадкою до цього часу залишається поняття причинного зв'язку, або – коли точніше – не так, власне, саме поняття причинного зв'язку, як прикладні методики його установлення. Українське